

Др НЕБОЈША С. ШУЛЕТИЋ, научни сарадник
Балканолошки институт САНУ
Кнез Михаилова 35/IV, Београд, Србија
Е-адреса: nebojsa.suletic@bi.sanu.ac.rs

ИМЕНОВАЊА ПЕЋКИХ ПАТРИЈАРАХА (1691–1766)¹

САЖЕТАК: У чланку се разматра питање избора српских патријараха у Османском царству и административна процедура њиховог именовања у Цариграду током последњих деценија XVII и у првој половини XVIII века. На основу до сада некоришћених докумената из архиве Канцеларије епископских муката (*Piskopos mukâta'ası kalemi*) у Цариграду, утврђена је прецизна хронологија именовања старешина Српске православне цркве у раздобљу између 1691. и 1766. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Српска црква, Пећка патријаршија, Канцеларија епископских муката, патријарх Мојсеј Рајовић

Рад на утврђивању каталога српских патријараха у Османском царству започео је Иларион Руварац давне 1868. године.² Иако је истраживања ограничено на раздобље до краја XVII века, у оскудним изворима није пронашао довољно чињеница да би свој наум извео до краја. Иза себе је оставио непотпун каталог, а већину његових недоумица нису разрешиле ни потоње генерације историчара. Због тога се у модерним историографским синтезама још увек не може наћи тачан попис пећких архиепископа у другој половини XVI века, док је управа патријараха из XVII столећа дефинисана приближним хронолошким одредницама.³ Каталог старешина Српске цркве у Османском царству из раздобља од 1691. до 1766. године није био предмет посебних

¹ Чланак је резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада научноистраживачких организација у 2021. години број: 451-03-9/2021-14/200170 од 5. 2. 2021.

² И. Руварац, „О каталозима пећких патријараха”, *Гласник СВД VI* (1868), 240–251; Исти, *О пећким патријарсима од Макарија до Арсенија III (1557–1690)*, Задар 1888.

³ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве I*, Београд: ЈРП 2002⁴, 301–349; Р. Самарцић, „Српска православна црква у XVI и XVII веку”, у: Р. Самарцић (ур.), *Историја српског народа III/2*, Београд: Српска књижевна задруга 1993, 53–102.

историјских студија. Ову празнину донекле је попунио Радослав Грујић енциклопедијским чланком „Пећска патријаршија” и одредницама које је посветио појединим патријарсима (1921). Грујићев каталог патријараха у раздобљу од 1691. до 1766. године изгледа овако: „Калиник I Скопљанац (1691 – 16. VIII 1710), Атанасије I (6. I 1711 – 23. IV 1712), Мојсије Рајовић (6. X 1712 – 1725), Арсеније IV Јовановић (1725–1737), Јанићије III Грк (1737–1746), Атанасије II Гавриловић (1747 – 1. IV 1752), Гаврило II Сарајевац (1752), Гаврило III Грк, Вићентије Стефановић, Пајсије II Грк, Гаврило IV Грк (1758), Тирило II (1759), Василије Бркић (1763–1765) и Калиник II (1765–1766)”.⁴ Грујићев каталог је у историографији остао актуелан до данашњих дана. Ђоко Слијепчевић га је унео у *Историју Српске православне цркве* (прво издање: Минхен 1962), а посредством ове синтезе интегрисан је у текстове Радована Самарцића у *Историји српској народа* (1993).⁵

Каталог, међутим, садржи низ недостатака, који су у највећој мери настали због нестручног објављивања извора којима се Грујић служио. Овде на првом месту треба поменути издање *Црквене историје*, коју је Милош Милојевић приредио 1872. године. У питању је текстуална целина из рукописног зборника (Милојевић га је назвао *Обштин лист*) који је припадао библиотеци Пећког манастира (даље: *Пећ 110*). Иако још увек није обављена текстолошка анализа рукописа, са сигурношћу се може закључити да је *Црквена историја* настала током друге трећине XVIII века. У њеном садржају, што је уочио и Милојевић, могу се препознати два слоја текста. Старији текст је исписао својом руком патријарх Арсеније Јовановић (1724–1748). Он је направио каталог архиепископа и патријараха од Саве Немањића до свог времена и поред имена неколико личности из XVIII века забележио датум њиховог упокојења. Свој идентитет открио је реченицом у којој каже да је организовао погреб патријарха Мојсеја Рајовића у Петровој цркви код Новог Пазара.⁶ Други слој текста настао је почетком седме деценије XVIII века, а чине га кратке биографије патријараха од Арсенија Црнојевића (1674–1706) до Василија Јовановића Бркића (1762–1763). О ауторима ових биографија ништа се поуздано не зна, осим да су се звали Нешко Стојановић, Георгије Радојевић и Никола Стефановић.⁷ Када се садржај биографија упореди с другим изворима српског, грчког и османског порекла, види се да су аутори били релативно добро упућени у догађаје које су описивали. Ипак, Милош Милојевић није у свему верно пренео садржај извора, па је навео Грујића на више погрешних закључака. Најупечатљивија грешка начињена је укључивањем у каталог непостојеће личности, Гаврила IV, чија је „биографија” данас присутна у свим капиталним лексиконима и синтезама из историје Српске цркве.⁸

⁴ Р. Грујић, „Пећска патријаршија”, у: Ст. Станојевић (ур.), *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка* III, Загреб: Библиографски завод д.д. 1928, 378.

⁵ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, I, 349–364; Р. Самарцић, „Српска црква у Турском царству 1690–1766”, у: Р. Самарцић (ур.), *Историја српској народа* IV/1, Београд: Српска књижевна задруга 1986, 531–552.

⁶ Манастир Пећка патријаршија, рукопис бр. 110 (= *Пећ 110*), 1b; М. Милојевић, „Обшти лист Патријаршије пећке”, *Гласник Српској ученој друштва* XXXV (1872), 77.

⁷ *Пећ 110*, 7a; М. Милојевић, „Обшти лист”, 83.

⁸ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве* I, 361–362; Р. Самарцић, „Српска црква у Турском царству 1690–1766”, 543; С. Вуковић, *Српски јерарси од девејој до*

Грујићев каталог објављен је пре тачно стотину година, али се до данас нису појавили нови извори који би значајно изменили или допунили његов садржај. Овом приликом имамо могућност да представимо такве изворе и да преиспитамо постојећа знања о начину на који су бирани и именовани српски патријарси у Османском царству. У даљем тексту кратко ћемо се осврнути на црквене процедуре за избор српских патријараха, а потом ћемо описати процедуре њиховог именовања у канцеларијама османске администрације у раздобљу од 1691. до 1766. године. На тај начин утврдићемо поуздан и хронолошки прецизан каталог старешина Српске патријаршије у последњих осам деценија њене аутокефалности (Табела 1).

*

Досадашња научна истраживања показала су да изворе о црквеној јерархији у Османском царству треба тумачити у најмање два дискурса. Првом дискурсу припадају извори црквеног порекла. У њему је архијереј преносилац Божје силе која људе разрешава грехова. Тај дар Бог је даровао Христовим апостолима педесетог дана после Васкрсења и он се од тог времена обредом хиротоније преноси с једне на другу генерацију епископа. У овом дискурсу избор архијереја посматра се као верски обред у којем владике помесне цркве заједничком молитвом траже од Бога да (посредством људи) изабере најдостојнијег кандидата за свету службу. У овом дискурсу живели су Оци средњовековне цркве који су утврдили редослед и садржај поступака приликом попуњавања упражњених епископских катедри. Чин избора описан је у литургијским књигама – архијерејским чиновницима. Његова суштина била је у томе да се сви архијереји помесне цркве окупе на једном месту и предложе архиепископу (патријарху) тројицу јеромонаха које сматрају најдостојнијим за архијерејску службу. Од тројице кандидата који би добили највећи број гласова патријарх би изабрао једнога. Пошто би изабраног кандидата потврдио владар, приступало се обреду рукоположења.⁹

Избор архиепископа (патријарха) није био посебно разрађен у архијерејским чиновницима јер се подразумевало да коначну реч у тој ствари има владар. У Османском царству, међутим, владар је био исламске вере, што значи да није био део цркве. Ова околност могла је да буде извор потешкоћа јер султан није познавао канонско право и није се сматрао обавезним да поштује црквене обичаје и норме. Стога су српски архијереји у XVII и првим деценијама XVIII века настојали да избор патријараха обављају према процедури за епископски избор. Од тројице архијереја који би од чланова сабора добили највише гласова један би био изабран жребом. Учесници Црквено-

двадесетог века, Београд: Евро (и др.) 1996, 104; Исти, „Гаврило IV”, у: Ч. Попов (ур.), *Српски биографски речник II*, Нови Сад: Матица српска 2006, 570.

⁹ Димитрије Руварац је утврдио да је у последњим деценијама XVII и почетком XVIII века у Српској патријаршији коришћен незнатно измењен руски архијерејски чиновник из 1676. године, који је састављен компилацијом садржаја старијих грчких и словенских рукописа. Д. Руварац, „Прилози за историју архиепископа и епископа у Митрополији Карловачкој”, *Летопис Мајице српске* 204 (1900), 284–287. О изборима епископа у Православној цркви видети: Н. Милаш, *Православно црквено право*, Мостар 1902, 374–385.

народног сабора у Крушедолу 1708. године овакву процедуру представљали су као древни српски обичај.¹⁰

Описана изборна процедура, међутим, није се могла спровести сваки пут јер је између клира и владајуће елите у Османском царству постојао непремостив јаз у идеолошком схватању цркве и њене улоге у држави и друштву. У дискурсу елите, који је био одређен шеријатом и османским световним законима, хришћанима је била дозвољена ограничена слобода вероисповести, али су представници државне власти настојали да се, што је могуће више, држе по страни од њихове „испразне вере” (ayin-i batıl). Црквену јерархију, пре свега патријархе, гледали су као установе пореског система. Патријарх је био закупац (mültezim) такси које је клир његове помесне цркве наплаћивао од верника приликом обављања свештених радњи, а збир ових дажбина био је представљен као пореска јединица (mukata‘a) која је издавана у закуп и називана патријаршијом (patriklik). Тако је слобода исповедања вере добила форму сакупљања државних пореза (mal-i miri), па су патријарси и епископи регулисали своје обавезе на сличан начин као и световни закупци пореза. Прва им је обавеза била да од власти добију декрет о именовању на дужност (берат), за чије су издавање плаћали таксу пешкеш. Патријарси су, поред тога, плаћали држави одсек (mâktu‘, kesim), као годишњу ренту за своју патријаршију. Епископи су такође учествовали у сакупљању државних прихода, али своја задужења нису предавали државној благајни већ патријарху. Српски патријарси су од средине XVI века до 1690. године били задужени пешкешом и одсеком од по 100.000 акчи. Годишњи одсек је од 1691. до 1751. године износио 70.000, а од 1752. до 1766. године 90.000 акчи.¹¹

*

Османске власти нису придавале значај црквеним канонима, тако да именовања патријараха и епископа нису била условљавана њиховим прет-

¹⁰ С. Гавриловић, *Извори о Србима у Угарској с краја XVII и почетком XVIII века* III, Београд: САНУ 2003, 162–163; N. S. Šuletić, „Usurpations of and Designated Successions to the Throne in the Serbian Patriarchate. The Case of Patriarch Moses Rajović (1712–24)”, *Balkanica* LII (2021), 46–67.

¹¹ О правном статусу православних архијереја у Османском царству током последњих деценија написан је већи број студија. Међу значајнијима су: Р. Тричковић, „Српска црква средином XVII века”, *Глас САНУ 320: Одељење историјских наука* 2 (1980), 61–164; H. Inalcik, „Ottoman Archival Materials on Millets”, in: B. Braude with B. Lewis (eds.), *Christians and Jews in the Ottoman Empire. The Functioning of a Plural Society* I (New York – London 1982), 438–447; H. Inalcik, „The Appointment Procedure of a Guild Warden (Kethüda)”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlands* 76, Festschrift Andreas Tietze (1986), 136–137; H. Inalcik, „The Status of the Greek Orthodox Patriarch under the Ottomans”, *Turcica* 21–22 (1991), 419–420; E. A. Ζαχαριάδου, *Δέκα турκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483–1567)* (Αθήνα 1996); Π. Κονορτας, *Θωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο: Βεράτια για τους προκαθημένους της Μεγάλης Εκκλησίας (17ος-αρχές του 20ου αιώνα)* (Αθήνα 1998); Ph. P. Kotzageorgis, „Socio-Economic Aspects of a Tax: The Metropolitans’ and Bishops’ Pişkes (Second Half of the Seventeenth Century)”, in: M. Sariyannis et al. (eds.), *New Trends in Ottoman Studies. Papers presented at the 20th CIEPO Symposium, Rethymno, 27 June – 1 July 2012* (Rethymno 2014), 207–222; T. Papademetriou, *Render Unto the Sultan: Power, Authority, and the Greek Orthodox Church in the Early Ottoman Centuries* (Oxford 2015); H. Çolak and E. Bayraktar Tellan, *The Orthodox Church as an Ottoman Institution: A Study of Early Modern Patriarchal Berats* (Istanbul 2019).

ходним избором у цркви. Молбе за именованја архијереја подносила су како духовна тако и световна лица и ове молбе углавном су рутински решаване уз обавезну наплату пешкеша. Због овакве административне праксе редослед поступака при избору и именованју патријараха није увек био исти. Поједини патријарси су саборно бирани пре него што им је издаван берат, док су неки излазили пред сабор с бератом у рукама и силом се наметали за старешине. Ова пракса угрожавала је црквени поредак и дисциплину, па се у Српској православној цркви још у XVI веку развио обичај да патријарх за живота бира свога наследника међу придворним монасима.¹²

Процедуре именованја пећких патријараха до сада нису биле предмет посебних студија, али би се оне могле реконструисати на основу сачуваних берата.¹³ Ипак, поступак изгледа јасније када се анализирају аутентичне представке које на себи носе трагове предузетих административних радњи. Стога неће бити сувишно да се осврнемо на један конкретан случај из османске канцеларијске праксе, рецимо на поступак именованја патријарха Мојсеја Рајовића 1712. године.

Оригинал представке којом се од османских власти тражило да за пећког патријарха буде именован рашки митрополит Мојсеј Рајовић сачуван је у фонду Канцеларије епископских муката Архива Председништва Владе у Истанбулу.¹⁴ (вид. Прилог 1) Већи број извода и сажетака овог акта сачуван је и у неколико протокола наређења и одлука централне администрације. Визуелна представа акта, физички распоред и изглед текста, јасно показују три фазе процедуре именованја.

Први део поступка представљен је текстом који се налази у доњој половини хартије. Та позиција је била предвиђена за исписивање молбе која је састављана на строго формалан начин. У молби је, по правилу, навођен опис службе за коју се тражило именованје, име претходног носиоца службе, разлог због којег је служба тренутно упражњена, име лица које се предлаже за именованје и нека фраза којом се кандидат препоручивао за службу. Молба је увек садржала и име подносиоца, а у неким случајевима и датум када је била састављена. Неретко је у дну текста или на полеђени документа отискиван печат подносиоца молбе, који је требало да сведочи о веродостојности поднеска. Подносиоци молби најчешће су били пећки или цариградски патријарси, османске кадије, санџакбегови и други носиоци државне власти у провинцијама. У овом случају, као формални подносиоци молбе потписани су „раја, свештенство и монаси” с подручја Пећке патријаршије, што би требало да указује на то да је захтев упућен с Црквено-народног сабора.

Други део поступка представљен је забелешкама које је чиновник Канцеларије епископских муката исписао у горњем десном углу хартије. Овај текст је требало да предочи дефтердару правне појединости у вези с молбом. Чиновник је упоредио податке из молбе са садржајем службених протокола и пошто се уверио у њихову исправност, допунио је поднесак потребним информацијама и проследио га на решавање вишој инстанци. Није без значаја

¹² N. S. Šuletić, „Usurpations of and Designated Successions”, 46–67.

¹³ Н. С. Шулетић, „Берат патријарха Калиника I”, *Зборник Мајнице српске за историју* 83 (2011), 97–104.

¹⁴ BOA, D. PSK, 4/102.

приметити да је чиновник у овом случају сматрао потребним да дефтердара обавести о томе да Пећка патријаршија није у власти цариградског патријарха. Овај детаљ показује да су знања османских министара о односима унутар цркве могла да буду веома оскудна.

Трећи део поступка представљен је текстом који се налази у горњем левом углу хартије. Овај текст је исписиван у канцеларији дефтердара или великог везира и лако је препознатљив по дебелим словима и особеним писарским лигатурама. Подаци које су достављале ниже инстанце били су сравњивани с подацима из протокола наређења и пошто би се утврдила њихова веродостојност, исписивана је наредба о именовану. Уобичајена формулација наређења садржала је упутство да се од предложеног кандидата наплати обичајни пешкеш и да му се уручи берат, чиме је процедура окончана. У овом случају, дефтердар је наложио да се представка сачува и да се због будућих именовања забележи да цариградски патријарси немају надлежност над Пећком патријаршијом. На маргинама хартије и на полеђини документа налази се неколико кратких бележака, којима је чиновник констатовао да је патријарху уручен берат, да му је наплаћена административна такса – калемија, односно да је садржај предмета заведен у службене протоколе.

Кључне фазе описаног поступка, нарочито подаци који су наведени у првој и трећој целини документа, доследно су преношени у садржаје берата, као и у протоколе наређења и одлука којима смо се користили у овом истраживању. У даљем тексту изнећемо податке о изборима и именованима српских патријараха у раздобљу од 1691. до 1766. године, којима ћемо исправити и допунити поменути Грујићев каталог. Датуме смо наводили према исламској и хришћанској ери. Датуми по хришћанској ери навођени су према грегоријанском рачунању. Када је постојао разлог да се датум наведе према јулијанском рачунању, наводили смо га најпре по јулијанском, а затим по грегоријанском рачунању. Јулијански датуми у XVIII веку заостајали су 11 дана за грегоријанским.

Калиник I (1691–1710)

Према *Пећ 110* Калиник је пре ступања на патријарашки престо био обудовели мирски свештеник у Скопљу. Могуће је да се после смрти супруге замонашио јер би то било у складу с тадашњим српским обичајима. Свакако није имао чин епископа. Калиниково именоване за патријарха обављено је у ванредним околностима, пошто је патријарх Арсеније Црнојевић (1674–1706) у Великој сеоби 1690. године прешао у монархију римско-немачког цара Леополда I (1657–1705). С њим је отишло и неколико епископа, док су остали избегли на млетачку територију или им се у ратном вихору изгубио траг. Поред расапа архијерејског сабора, Српска црква суочила се и с могућношћу губитка катедралне цркве јер је султан Сулејман II (1687–1691) земљишта и инфраструктурне објекте Пећког манастира даровао румелијском беглербегу Мустафи Сакол-паши (Mustafa Sağkol Paşa). У наредним годинама патријарх Калиник је водио дуг и исцрпљујући имовински спор с везировим сином Ахмедом Саколпашићем.¹⁵

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), Bab-ı Defteri, Piskoposluk kalemi (=D. PSK) 1/126.

Одласком у Истанбул у пролеће 1691. године, Калиник је унеколико изменио ситуацију у корист цркве. Добио је подршку васељенског патријарха, свога имењака Калиника II (друга управа, 1689–1693) и успоставио контакт с великим везиром Мустафа-пашом Ђуприлићем (1689–1691). У то време Ђуприлић је спроводио завршне припреме за војни поход који ће се окончати његовим поразом и смрћу у бици код Сланкамена (19. VIII 1691). Већ се из првих редова текста берата може уочити да је везир искористио Калиниково обраћање за реализацију сопствених циљева. Као формални подносилац молбе за патријарашко именовање у берату је означена хришћанска раја „на угарској страни”.¹⁶ Имајући у виду да Калиник у том тренутку није могао да има утицај на српске избеглице у Угарској, овај детаљ се може схватити само као израз везирове ратне пропаганде. Његова намера очигледно је била да покаже наклоност према српским избеглицама и да ублажи последице демографске катастрофе која је претходне зиме задесила подручје Пећке патријаршије. Поставио је Калиника за пећког патријарха под условима који су били лакши него претходним старешинама Српске цркве. Умањено је годишњи одсек за трећину ранијег износа, са 100.000 на 70.000 аспри, и наредио 1. рецеба 1102. године (31. III 1691) да се Калинику изда берат. Две седмице касније, 15. рецеба 1102. (14. IV 1691) Калиник је платио 70.000 акчи кесима.¹⁷ Пошто се не помиње пешкеш, може се претпоставити да му је ова такса била опроштена.¹⁸

Калиник I је, дакле, на чело Српске цркве дошао без избора у сабору, али се ипак водило рачуна о поштовању црквених канона. Тумачењима четвртог правила Првог васељенског сабора било је предвиђено да изборе и хиротоније епископа у црквеним областима које немају довољно архијереја обављају владике из других области.¹⁹ Водећи се овим тумачењем, васељенски патријарх је послао у Пећки манастир двојицу епископа из своје архиепископије, који су обавили обред избора и рукоположења новог патријарха.²⁰ Калиникови противкандидати (супротвнници) у обреду избора били су монаси Пећког манастира – еклисијарх Мојсеј Чурла (будући патријарх Мојсеј Рајовић) и ђакон Мојсеј.²¹ Овај податак сугерише да је Калиник најпре формално биран за епископа, а потом је вероватно извршен обред његовог избора за патријарха.

Аџанасије I (1710–1712)

Према записима које је у својој бележници начинио босански митрополит Мојсеј Петровић, патријарх Калиник I преминуо је у Темишвару 15/26. VIII 1710. године. Одмах пошто је сазнао за овај догађај, владика се упутио

¹⁶ „[...] vilâyet-i Rumilinde Üngürus cânibinde İpek patrikliğine tabi' olan yerlerin re'âyâsı Dîvân-ı Hümâyûnîma 'arzuhâl idüb [...]. Н. С. Шулетић, „Берат патријарха Калиника I”, *Зборник Мајнице српске за историју* 83 (2011), 97–104.

¹⁷ Н. С. Шулетић, „Берат патријарха Калиника I”, 97–104.

¹⁸ Н. С. Шулетић, „Пореске обавезе Пећке патријаршије у време патријарха Калиника I (1691–1710)”, *Зборник Мајнице српске за историју* 88 (2013), 7–23.

¹⁹ Матија Властар, *Синџајма*, Београд: САНУ 2013, 380.

²⁰ Д. Руварац, „Летопис старца игумена хоповског Ђирила”, *Српски Сион* XVI/14 (1906), 403.

²¹ М. Милојевић, „Обшти лист”, 77.

у Пећки манастир ради избора новог патријарха. На пут је кренуо 19/30. IX 1710. године, али није навео одакле је започео путовање нити је забележио датум одржавања сабора.²² На сабору је за патријарха изабран владика Атанасије. О његовом пореклу се не зна много. Према *Пећ 110* био је рођен Призрену, а у османским пореским регистрима забележено је да је био именован за скопског митрополита 1. зулкадеа 1116. године (25. II 1705).²³

Када се записи митрополита Петровића упореде с подацима из османских извора, стиче се утисак да је редослед радњи у избору и именовању патријарха Атанасија био канонски исправан. Међутим, чињеница да је наређење о Атанасијевом именовању издато 12. X 1710. године и то на основу представке коју је у Истанбул послао темишварски беглербег Ел-Хаџ Мустафа-паша ствара основ за претпоставку да је избор патријарха био унапред договорен. Наиме, између 30. IX и 12. X није било довољно времена да се пређе пут од Пећког манастира до Темишвара и од Темишвара до Истанбула. Тешко се за то време могао прећи и пут од Пећког манастира до 874 км удаљеног Истанбула. Поређења ради, патријарх Арсеније Црнојевић је, путујући на ходочашће у Јерусалим 1682. године, пут од Пећи до Силиврије (Silivri) наомак Истанбула прешао за двадесет пет дана.²⁴

Према белешкама Мојсија Петровића, нови патријарх је рукоположен у Пећком манастиру 6/17. јануара 1711. године и одмах затим отпутовао је у Темишвар.²⁵ После неколико месеци брат упокојеног београдског митрополита Михаила оптужио га је београдском везиру за наводно противправно присвајање имовине преминулог владике. Око пола године је био заточен у београдској кули Небојши. Од последица тамновања оболео је и умро на патријаршијском читлуку у Добром Долу код Скопља 23. IV /4. V 1712. године.²⁶

Мојсеј Рајовић (1712–1724)

Према *Пећ 110* Мојсеј Рајовић рођен је у Трговишту код Новог Пазара, а замонашио се у манастиру Милешева.²⁷ У време Велике сеобе (1690) остао је у Османском царству и као еклесијарх Пећког манастира 1691. године учествовао у обреду устоличења патријарха Калиника I. Око 1704. године рукоположен је за старешину Рашке митрополије.²⁸ У регистрима Канцеларије епископских муката нема података о издавању његовог митрополитског берата.

Именовање Мојсеја Рајовића за патријарха особено је по томе што формални подносилац представке којом се тражило издавање берата није био нити он лично нити неко службено лице, већ „раја, митрополити и свештеници” из области Пећи.²⁹ Овакав потпис требало би да сугерише на то да је

²² Д. Руварац, „Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713–1730. Прилог историји српске цркве”, *Споменик СКА* 34 (1898), 182.

²³ ВОА, Кamil Кереси Tasnifi (=КК) 2542, 27.

²⁴ А. Младеновић, „Дневник патријарха Арсенија III Црнојевића о путовању у Јерусалим (текст и филолошке напомене)”, *Сениандрејски зборник III* (1997), 207–224.

²⁵ Д. Руварац, „Мојсије Петровић”, 182.

²⁶ М. Милојевић, „Обшти лист”, 76.

²⁷ Исто, 77.

²⁸ И. Руварац, „Рашки епископи и митрополити”, *Глас СКА* 62 (1901), 32–34.

²⁹ „Bendeğân-ı re‘âyâ fukarâsı ve papas ve keşiş (!) tâbi‘-i vilâyetin (!) İpek”, ВОА, D. PSK 4/102.

молба властима била упућена са сабора. Пошто је платио пешкеш од 100.000 акчи, 23. ребуулахира 1124. године (30. V 1712) званично је постављен за патријарха. И у овом случају може се уочити да је између изборног сабора, који би требало да је одржан после смрти патријарха Атанасија и издавања берата његовом наследнику, протекло кратко време, мање од двадесет шест дана. Рукоположење је обављено у манастиру Пећка патријаршија 7/18. X 1712, што значи да је редослед поступака био у складу с црквеним нормама.

Тимотеј из Ивилона (1718)

Истражујући грађу Патријаршијско-митрополијског архива у Сремским Карловцима, Радослав Грујић је почетком прошлог века открио једну у то доба непознату узурпацију српског патријаршког трона.³⁰ У писму које је 21. VIII / 1. IX 1718. године упутио карловачком митрополиту Викентију Поповићу, патријарх Мојсеј Рајовић је рекао да се недавно вратио из Истанбула, где је „уз велики трошак” успео да спречи извесног Тимотеја, калуђера из манастира Ивилона, да му преотме престо. Из писма се сазнаје да је Тимотеју био издат брат, али да је иницијативу за поништење његовог именовања покренуо васељенски патријарх Јеремија III (1716–1726) који је о томе обавестио српског патријарха 2/13. VII 1718. Грујић је утврдио да је Тимотеј почео да врши патријарашке дужности јер је поставио игумана у једном српском манастиру. Сада се томе може додати и податак да је на чело Скопске митрополије поставио свога сарадника, монаха Хрисанта, којем је издат брат 24. VI 1718. године.³¹

Документација из архиве Канцеларије епископских муката омогућава нешто потпунији увид у редослед поступака приликом Тимотејевог именовања. Поступак је, наиме, започео скопски кадија Омер, који је 27. III 1718. године саставио представку у којој је оптужио патријарха Мојсеја за злоупотребе у обављању дужности и тврдио да раја жели Тимотеја за патријарха. Без спроведене истраге, државне власти су 25. цемазиулахира 1130. (26. V 1718) издале заповест да се Мојсеј смењује с положаја.³² Тимотеј је платио пешкеш у мензилу Сејитгази (Seytgazi) код Ескишехира.³³ Интервенција патријарха Јеремије III и осуда Тимотејевог поступка коју је донео синод Васељенске патријаршије не помињу се у државним актима. Ова подршка је, међутим, била од кључног значаја за патријарха Мојсеја који је успео да докаже властима Тимотејеву обману. Спорно именовање је поништено 21. рамазана 1130. (18. VIII 1718) и Мојсеј је враћен на положај без обавезе да купује нови брат.³⁴ Тимотеј је изгубио новац од пешкеша, али није сносио последице због својих поступака. Уместо тога, 18. зулхица 1130. (12. XI 1718) именован је за митрополита Костура (Kastoria) у Охридској архиепископији.³⁵ После

³⁰ Р. Грујић, „Писма пећких патријараха из другог и трећег деценија XVIII века”, *Сјоменик СКА* 51 (1913), 105–134; Исти, „Пећки патријарх Тимотеј 1718. год”, *Гласник Скопској научној друштва* 13 (1934), 210–213.

³¹ ВОА, КК 2542/1, 11.

³² ВОА, D. PSK 6/91.

³³ ВОА, D. PSK 6/92, 6/93, 6/95.

³⁴ ВОА, КК 2542/1, 27.

³⁵ ВОА, КК 2542/1, 29.

његове смрти, на овај положај је 28. демазиулевела 1131. (18. IV 1719) постављен његов сарадник и бивши владика Скопља Хрисант.³⁶

Арсеније IV Јовановић (1724–1739)

Према *Пећ 110* родитељи Арсенија Јовановића живели су у селу Шаке у области Бањана у Херцеговини. Према имену овога села чланови његови породице носили су надимак Шакабента. Стицајем околности Арсеније се родио у Пећи 1698. године. Наводно је примљен у Пећки манастир са свега шест година, а у чин ђакона уведен је у дванаестој години живота. Берат за рашког митрополита издат му је 13. зулхица 1126. године (20. XI 1714), а сачуван је и декрет о његовој хиротонији.³⁷ Сматран је учеником и најближим сарадником патријарха Мојсеја, који га је слао у деликатне дипломатске мисије и припремао за свога наследника. Стари патријарх је у једном писму забележио да се 8/19. XI 1723. разболео и пао у постељу. Због последица болести отежано се кретао и одлучио да се повуче из службе. Ову одлуку објавио је на сабору архијереја који је одржан у Пећком манастиру у Недељи мироносица (19/30 IV – 25. IV /6. V 1724).³⁸ Иако се у изворима изричито каже да му је стари патријарх препустио престо, у *Пећ 110* наведено је да су му противкандидати у избору за патријарха били нишки епископ Јоаникије и босански владика Мелетије.³⁹ Патријарашки берат издат му је 15. зулхица 1136. (4. IX 1724), а стари патријарх се повукао из јавног живота и умро у Новом Пазару 13/24. априла 1730. године.

Јоаникије III Караџа (1739–1747)

Патријарх Арсеније IV остао је на челу Пећке патријаршије до Аустријско-турског рата 1737–1739. Пошто је с групом архијереја помагао војно-обавештајне активности хабзбуршке војске, неповољан след догађаја присилио га је да пребегне у Хабзбуршку монархију.⁴⁰ С њим су своје епархије напустили и рашки владика Јефтимије, ужички Алексије и нишки Ђорђе. Самоковски Симеон био је ухапшен и погубљен због издаје. И овога пута, као и пре пола столећа, због последица рата није било могуће сазвати изборни сабор помесне цркве, па је васељенски патријарх за пећког патријарха изабрао протосинђела Васељенске патријаршије Јоаникија, из угледне грчке породице Караџа (Karatz).⁴¹ Нови патријарх је рукоположен у Истанбулу, а 13. мухарема 1152. године (22. IV 1739) заповеђено је да му се изда берат.⁴² У *Пећ 110* представљен је као „вук у овчијој кожи”, који је на престо дошао одлуком османских власти, а не саборним избором. Наводно је због своје похлепе великим дуговима задужио Српску цркву код приватних поверилаца,

³⁶ ВОА, КК 2542/1, 35.

³⁷ И. Руварац, „Повеља патријарха Мојсеја дана рашком митрополиту Арсенију Јовановићу”, *Сјоменик СКА* 38 (1900), 122.

³⁸ Р. Грујић, „Писма пећких патријараха”, 105–134.

³⁹ М. Милојевић, „Обшти лист”, 78.

⁴⁰ Р. Веселиновић, „Србија под аустријском влашћу 1718–1739”, у: С. Гавриловић (ур.), *Историја српског народа IV/1*, Београд: Српска књижевна задруга 1986, 146–162.

⁴¹ Д. Алексијевић, „Прилози за историју српске цркве”, *Весник српске цркве* (1909), 755; Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве I*, 357.

⁴² ВОА, КК 2542/11, 3.

што је напослетку довело до укидања Пећке патријаршије. После осам година управе одлучио је да се повуче с престола у корист скопског владике Атанасија. Истога дана када је Атанасије именован за патријарха, 17. ребиулевела 1160. године (29. III 1747), Јоаникије је постављен за нишког митрополита.⁴³ Потом је прешао на чело епархије Халкидона, а у пролеће 1761. године постао је васељенски патријарх.⁴⁴ Када је у мају 1763. године смењен, повукао се на Свету Гору, а затим је својим новцем откупио и обновио манастир Св. Ђорђа на острву Халки (Heybeliada), где је умро у дубокој старости 1793. године.

Атанасије II (1747–1752)

Патријарх Атанасије II помиње се у неколико записа на богослужбеним књигама у раздобљу између 1746. и 1752. године.⁴⁵ У једном од њих забележено је да је на чело Српске патријаршије ступио с положаја старешине Скопског митрополије 1747. године и да је његова управа трајала 5 година и 40 дана.⁴⁶ Према подацима из Канцеларије епископских муката за скопског митрополита постављен је на основу молбе пећког патријарха Јоаникија 27. шевала 1152. године (27. I 1740). Јоаникије је поднео и молбу за његово патријарашко именовање од 17. ребиулевела 1160. године (29. III 1747).⁴⁷ Према *Пећ 110* Атанасије је рођен у селу Кијеву у Метохији, а пореклом је био из области Старога Влаха. Приказан је као смиран архијереј који је настојао да успостави канонски поредак у Српској цркви, али су га у томе ометали поједини архијереји. Као његови највећи непријатељи означени су бивши пећки патријарх Јоаникије и босански владика Гаврило, који га је наследио на престолу. Умро је у Пећком манастиру од последица можданог удара 30. VIII / 10. IX 1752.⁴⁸

Гаврило II Михајловић (1752)

Гаврило Михајловић био је родом из Сарајева, из трговачке породице Арнаутовића. За босанског митрополита постављен је уместо упокојеног владике Мелетија 21. зулхица 1153. године (9. III 1741), по представци коју је властима поднео лично.⁴⁹ У *Пећ 110* приказан је као млад и властољубив човек „несазрела разума”. Због оптужби да се понашао на начин који је био недостојан архијерејског звања, сарајевска црквена општина водила је против њега спор у Травнику 4/15. V 1752. пред босанским везиром Ахмед-пашом Ћуприлићем, који му је изгледа одузео бераг.⁵⁰ Потом је изведен и пред црквени суд који су чинили патријарх Атанасије и тројица владика. Они су га

⁴³ ВОА, КК 2542/5, 11.

⁴⁴ Н. Çolak, Е. Bayraktar Tellan, *The Orthodox Church as an Ottoman Institution*, 169, 298.

⁴⁵ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве* I, 359–360.

⁴⁶ Љ. Стојановић, *Сјари српски записи и најписи* II, Београд: Државна штампарија Краљевине Србије 1903, бр. 3030, 3031.

⁴⁷ ВОА, КК 2542/5, 9–10.

⁴⁸ М. Милојевић, „Обшти лист”, 80.

⁴⁹ ВОА, КК 2542/3, 52.

⁵⁰ В. Скорић, „Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку”, у: В. Скорић, *Изабрана дјела* II (Прилози за историју Сарајева), Сарајево: Веселин Маслеша 1985, 40–42.

теретили по три тачке: прво, да је стварао неприлике патријарху и владикама; друго, да се није редовно причешћивао; и треће, да је шишао своју косу и на глави носио перике.⁵¹ Суд га је прогласио кривим и лишио архијерејског чина, а сарајевска црквена општина за његовог наследника изабрала је 31. V/11. VI архимандрита манастира Пиве Пајсеја Лазаревића. Обред хиротоније извршили су у Пећком манастиру нишки митрополит Гаврило, ваљевски Пајсеј и велески Дионисије 27. VI / 8. VII 1752.⁵²

Пошто је лишен архијерејског чина, Гаврило се упутио у Истанбул, где се обратио државним властима посредством француског посланства.⁵³ Како је у међувремену преминуо патријарх Атанасије, испословао је берат о именовању за пећког патријарха 27. зулкадеа 1165. (6. X 1752). Један од услова на који је том приликом пристао било је повећање одсека Српске цркве са 70.000 на 90.000 акчи. Тридесет дана касније умро је под неразјашњеним околностима. У тренутку његове смрти дугови патријаршије код приватних зајмодаваца наводно су премашили 80.000 грошева.⁵⁴

Гаврило III Николић (1752–1756; ґруџи џуџи: 1757)

Непуна два месеца после именовања Гаврила II Михајловића, за пећког патријарха именован је Гаврило III Николић. Да би потоњег патријарха разликовали од претходног, османски чиновници су Николића називали „другим” Гаврилом (*diğeg Gavril*). У српској историографији он се означава као Гаврило III јер је био трећи старешина Српске патријаршије с тим именом, али он себе у изворима није означавао као „трећег”.

Према *Пећ 110* Гаврило III родом је био с грчког острва Патмоса. Берат за старешину Нишке епархије издат му је на основу представке патријарха Јоаникија Караџе 5. џемазиулевела 1162. (23. IV 1749).⁵⁵ За пећког патријарха именован је под недовољно јасним околностима 13. мухарема 1166. (20. XI 1752).⁵⁶ Хиротонија је обављена у Пећком манастиру 24. VI / 5. VII 1753.⁵⁷ У представи коју је лично поднео властима изјавио је да му је претходни патријарх пет дана пре упокојења предао патријарашку власт и печатом оверену представку којом сведочи о свом добровољном повлачењу с престола. Том приликом молио је власти да се признају само дугови патријаршије према повериоцима који су још увек били живи, а да се наследницима упокојених поверилаца не призна право на наплату дуга.⁵⁸ Ова одредба унесена је у његов берат, али га није заштитила од поверилаца. Чим је Гаврило III ступио на дужност, бивши патријарх Јоаникије је преко свог пословног партнера у Истанбулу активирао меницу и затражио да му се исплати дуг од 15.000 грошева. Патријаршијски дугови остали су трајни проблем Гаврила III, који је због немоћи да одговори обавезама више пута био у затвору. У односу према

⁵¹ М. Милојевић, „Обшти лист”, 80.

⁵² В. Скарић, „Српски православни народ и црква у Сарајеву”, 42.

⁵³ М. Милојевић, „Обшти лист”, 80.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ ВОА, КК 2542/5, 11.

⁵⁶ ВОА, КК 2542/6, 35–36.

⁵⁷ М. Милојевић, „Обшти лист”, 81.

⁵⁸ Г. Елезовић, „Атанасије II, Гаврило II и Гаврило III пећки патријарси”, *Гласник Српске православне патријаршије*, година 18, број 9–10 (1937), 291–298.

архијерејима и клиру био је строг. Акта Канцеларије епископских муката показују да је у више наврата тражио од световних власти да се свештеници који су му били подређени лише слободе.⁵⁹ Део архијереја није био задовољан његовом управом, па су се 1756. године обратили властима посредством скопског мутасарифа Кахраман-паше и тражили да се за новог патријарха постави дотадашњи митрополит Београда Викентије Стефановић. После смрти двојице патријараха који су кратко управљали Патријаршијом 1756–1757, Викентија и Пајсеја II, затражио је поновно именовање посредством београдског мухафиза Ибрахим-паше. Други пут је именован за пећког патријарха 15. зулкадеа 1170. (1. VIII 1757), али је после свега десет месеци смењен. На предлог васељенског патријарха Серафима II (1757–1761) именован је за нишког митрополита 7. рамазана 1171. (15. V 1758). У новембру 1761. године у патријарашкој палати у Нишу одржан је састанак групе црквених првака. Они су га наговарали да још једном преузме патријарашки престо, што је он одбио.⁶⁰ После краће управе владике Игњатија (именован 17. цемазиуле-вела 1174. (25. XII 1760) на предлог патријарха Кирила) и Стефана (именован 17. шабана 1176. (3. III 1763) на предлог патријарха Василија), постављан је још два пута на положај нишког митрополита: најпре 26. зулхицеа 1174. (29. VII 1761) на предлог патријарха Кирила, а затим последњег дана шабана 1177. (3. III 1764) на предлог патријарха Калиника II.⁶¹ Био је један од четворице архијереја који су од султана Мустафе III (1757–1774) тражили укидање Пећке патријаршије. Када је патријаршија укинута 11. IX 1766, на предлог васељенског патријарха Самуила (1763–1768) издат му је нови берат за нишког митрополита 26. ребиулахира 1180. године (1. X 1766).⁶²

Викентије Стефановић (1756)

Викентије Стефановић у изворима се први пут помиње као архијакон у служби београдског и карловачког митрополита Викентија Јовановића (1731–1737). После Аустријско-турског рата 1737–1739. био је старешина манастира Раванице, а почетком октобра 1745. године патријарх Јоаникије поставио га је за београдског митрополита. Хиротонија је обављена на Божић 1746. године.⁶³ Околности под којима је изабран за патријарха нису познате, али је познато неколико података о процедури именовања. Предлог за именовање је поднео бивши мутасариф Скопља Кахраман-паша, који је тврдио да говори и у име пећких ајана, владика, монаха, свештеника и раје с подручја Пећке патријаршије. Представка је позитивно решена 11. мухарема 1170. године (6. X 1756), али је Викентије умро у Истанбулу пре него што је рукоположен за патријарха.⁶⁴

⁵⁹ Ј. Чолић, *Пећка патријаршија под управом патријарха Гаврила II (III) (1753–1755)*, Крагујевац: Каленић 1998, 48–49, 81–84, 108–110, 113–116.

⁶⁰ Ј. Дурковић Јакшић, „Покушај црквене конференције у Нишу 1761. да поврати патријарха Гаврила III на пећки престо”, *Зборник Православног богословског факултета II* (1951), 135–138.

⁶¹ ВОА, КК 2542/15, 56; 2542/16, 8, 16, 39, 62.

⁶² ВОА, КК 2542/17, 16.

⁶³ Д. Руvaraц, „Вићентије Стефановић: митрополит београдски, а затим патријарх српски”, *Споменик СКА* 62 (1923), 87–93.

⁶⁴ ВОА, КК 2542/15, 14.

Пајсеј II (1757)

Рођен у Истанбулу од оца Димитрија, чије је име урезивао на патријарашки печат (Павсен Димитријевић). У српским изворима први пут се помиње као ваљевски владика 11/22. II 1751. године.⁶⁵ Према подацима османске администрације именован је за владикау „Зворничког санцака и кадилука Сокола, Ужица, Пожеге, Ваљева и нахија Горње и Доње Мачве и Шапца” 4. зулкадеа 1165. године (13. IX 1752), на основу молбе патријарха Атанасија II.⁶⁶ После именовања Викентија Стефановића за пећког патријарха, постао је 15. ребиулевела 1170. године (8. XII 1756) старешина упражњене Београдске митрополије, а десет дана касније на његов ранији положај постављен је владика Теодосије.⁶⁷ Патријарх Викентије ускоро је умро, па је на предлог васељенског патријарха Калиника IV (1757) 18. цемазиулевела 1170. (8. II 1757) именован за његовог наследника.⁶⁸ Према *Пећ 110* није био саборно изабран, већ је именован по жељи претходног патријарха. На новом положају кратко се задржао јер је исте године умро у Пећком манастиру.⁶⁹

Кирил II (1758–1762)

Патријарх Кирил је по свој прилици још један пећки патријарх који није био саборно изабран. Према *Пећ 110* био је архиђакон у служби бившег пећког патријарха, халкидонског митрополита Јоаникија Караџе. Патријарх Гаврило му је, наводно, преотео Београдску митрополију, што је Синод Васељенске патријаршије осудио. О овим догађајима нема потврде у османским изворима. Брат пећког патријарха издат му је на предлог васељенског патријарха Серафима II 17. рамазана 1171. године (25. V 1758).⁷⁰

Василије Јовановић (1762–1763)

Василије Јовановић у младости је био монах на двору патријарха Арсенија IV у Карловцима. После патријархове смрти прешао је на територију Османског царства.⁷¹ За старешину Босанске митрополије постављен је на предлог патријарха Кирила II 3. рамазана 1173. године (19. IV 1760). Процедуру именовања за пећког патријарха покренули су својим представкама Кахраман-паша, сада као мутасариф Дукађинског санцака, и кадије Сарајева и Пећи. Наређење о именовању издато је 23. сафера 1176. године (13. IX 1762).⁷² Ускоро је под оптужбом да шири римокатоличку веру међу султановим поданицима смењен и интерниран на острво Кипар. После две године напустио је острво и пошто није успео да се врати на положај патријарха, 1767. године пронашао је уточиште код цетињског епископа Саве Петровића у Црној Гори. Ту се упознао с кнезом Јуријем Долгоруковим, командантом руске

⁶⁵ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи* II, бр. 3002, 3022.

⁶⁶ ВОА, КК 2542/15, 27.

⁶⁷ ВОА, КК 2542/15, 14.

⁶⁸ ВОА, КК 2542/15, 23.

⁶⁹ М. Милојевић, „Обшти лист”, 82.

⁷⁰ Д. Алексијевић, „Прилози за историју српске цркве”, 757.

⁷¹ Р. Грујић, „Пећки патријарси и карловачки митрополити у XVIII веку”, *Гласник Историјског друштва у Новом Сагу* IV/2 (1931), 238–240.

⁷² ВОА, КК 2542/16, 32.

војно-обавештајне мисије, који му је помогао да преко Италије отпутује у Русију, где је и умро.⁷³

Калиник II (1764–1766)

Последњи старешина Пећке патријаршије у Османском царству био је патријарх Калиник II. Његов животни пут може се пратити од 19. мухарема 1166. године (26. XI 1752) када је на предлог пећког патријарха Гаврила III именован за митрополита Ниша, Крушевца, Лесковца и Прокупља.⁷⁴ Именовање се догодило свега шест дана после постављања Гаврила на положај патријарха, па се може претпоставити да су двојица архијереја били у блиским односима. После неколико месеци повукао се с положаја, а на његово место је, такође на предлог патријарха Гаврила, 24. шабана 1166. године (26. VI 1753) постављен владика Игњатије.⁷⁵ Нови митрополит га је оптужио властима да је и после одласка с дужности незаконито убирао владичанске приходе, о чему је издата заповест 27. ребиулевела 1167. (22. I 1754).⁷⁶ За старешину митрополије Београда и Срема именован је 3. ребиулахира 1171. (15. XII 1757) уместо владике Пајсеја, који је тада постављен за патријарха.⁷⁷ С овог положаја именован је за пећког патријарха 29. цемазиулахира 1177. (4. I 1764) и на овом положају задржао се до укидања Пећке патријаршије 11. септембра 1766. године.⁷⁸

⁷³ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве I*, 363.

⁷⁴ ВОА, КК 2542/6, 36.

⁷⁵ ВОА, КК 2542/6, 54.

⁷⁶ Ј. Чолић, *Пећка патријаршија*, 62–64.

⁷⁷ ВОА, КК 2542/15, 43.

⁷⁸ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве I*, 421–450.

Табела 1. Именовања пећких патријараха, 1691–1766.
(Извор: ВОА, КК 2542/6, 2542/11, 2542/15, 2542/16)

ПАТРИЈАРХ	ПОДНОСИЛАЦ МОЛБЕ	ДАТУМ ИМЕНОВАЊА	
		По Хиџри	Грегоријански
Калиник I	Лична молба	1. B 1102.	31. III 1691.
Атанасије I	Темишварски беглербег (Ел-Хаџ Мустафа-паша)	18. § 1122.	12. X 1710.
Мојсеј	Народно-црквени сабор	23. R 1124.	30. V 1712.
Тимотеј	Кадија Скопља (Омер)	25. C 1130.	26. V 1718.
<i>Понишћавање Тимоџејевој именованја</i>		21. N 1130.	18. VIII 1718.
Арсеније IV	Пећки патријарх (Мојсеј)	15. Z 1136.	4. IX 1724.
Јоаникије III	Лична молба	13. M 1152.	22. IV 1739.
Атанасије II	Пећки патријарх (Јоаникије)	17. Ra 1160.	29. III 1747.
Гаврило II	Лична молба	27. Za 1165.	6. X 1752.
Гаврило III	Лична молба	13. M 1166.	20. XI 1752.
Викентије	Мутасариф Скопља (Кахраман-паша)	11. M 1170.	6. X 1756.
Пајсеј II	Цариградски патријарх (Калиник IV)	18. Ca 1170.	8. II 1757.
Гаврило III (други пут)	Мухафиз Београда (Ибрахим-паша)	15. Za 1170.	1. VIII 1757.
Кирил II	Цариградски патријарх (Серафим II)	17. N 1171.	25. V 1758.
Василије	Мутасариф Дукађина (Кахраман-паша)	23. S 1176.	13. IX 1762.
Калиник II	Цариградски патријарх (Самуил)	29. C 1177.	4. I 1764.

ПРИЛОГ 1.
МОЛБА ЗА ПАТРИЈАРАШКО ИМЕНОВАЊЕ МОЈСЕЈА РАЈОВИЋА
(ВОА, D. PSK, 4/102)

[ТРАНСЛИТЕРАЦИЈА:]

Hüve

/1/ Devletlü sa'âdetlü fukarâya merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun.

/2/ Bu fukarâlar vilâyet-i Rumeli'nde vâki' İpek patrikliğine tâbi' olan yerlerin papas ve keşişleri ve sâ'ir zımmî re'âyâsı fukarâları /3/ olub hâlâ üzerimize patriğimiz olan Atanasios nâm râhib bi emrillâhi te'âlâ mürd olub yeri hâlî ve âyînmiz icrâ ider patriğimiz olmamakla âhardan ba'zı nâ-müstehakk kimesneler patrikliğine iktidârı yoğiken bir tarikle patrik olmak sevdâsıyla beynlerimizde /5/ ihtilâla bâ'is olmamak için cümlemizin talebleriyle âyînmiz üzere mahall ve müstehakk ve patrik olmağa lâyık ve her vechile âyînmiz icrâya /6/ kâdir olan Yenipazar ivladıkası Moyses nâm râhib cümle fukarâ maktûl ve münâsib görmekle devletlü merhametlü sultânım /7/ hazretlerinin merâhim-i aliyyelerinden ricâ olunur ki 'âdet-i pîşkeşi olan yüz bin akçeyi ber-vech-i nakd teslîm-i Hazîne eylemek şartıyla /8/ İpek patrikliği mesfûr Moyses râhibe tevcih ve yedine berât-i 'âlişân ihsân buyurılmak bâbında emr ü fermân devletlü merhametlü sultânım hazretlerindir.

Bendegân-ı re'âyâ fukarâsı ve papas ve keşiş (!) tâbi'-i vilâyetin (!) İpek

Ber-mûceb-i defter-i hazîne

Patriklik-i kefer-i vilâyet-i İpek ve tevâbi'uhû der-ühde-i Atanasios nâm râhib

Pîşkeş-i kadîm 100.000 [akçe]

Fî sene ber-vech-i maktû' kesîm-i mîrî 70.000 [akçe]

SAH

MAHALLİ

Vech-i meşrûh üzere zikr olunan İpek patrikliği mesfûr Atanasios nâm râhibin üzerinde mestür ve mukayyedir ol bâbda emr ü fermân devletlü merhametlü sultânım hazretlerindir.

Fi 18 R sene 1124

[İmza]

İpek patrikliği başka patriklik olub İstanbul patriklerinin iltizâmında olmayub ve berâtları şurutına dahil olmayub kadimden bu ana değin vilâyet-i Rumelinde İpek patrikliğe tâbi' olan mitropolidleri dahi İpek patriği arzıyla olınagelüb ve mal-i mirileri dahi başka olub bir yerlerinde alakaları yokdur ol bâbda emr ü fermân devletlü sa'âdetlü sultânım hazretlerindir.

Fi 19 R sene 1124

[İmza]

SAH

Bu makûle mürd olındıktan İstanbul patriğinden ‘arz olunmadık der-kenâr ola

Der-kenârı mücebince mîrî pîşkeşi teslîm-i hazîne olinub mücebince tevcih ve berât [i’tâ] olunmak buyurıldı

23 R sene 1123

[...] mahzari hıfz olına

Yazılmışdır

Kayd olummuşdur

[ПРЕВОД:]

Он [Бог]

Нека је живо њеџово величансџиво, мој моћни, срећни и ѓрема сирџињи милосџиви сулџан.

Ова сирџиња су свещџеници и монаси и друџа сирџиња раја који ѓри-џадају Пећкој џаџријарџији у обласџи Румелије. [У њиховој молби се каже:] „Сада нам је, Божџом вољом, умро наш џаџријарџ, монах Аџанасије. Њеџово месџо је уџражњено и немамо џаџријарџа који би се сџарао о наџој вери. У време када у џаџријарџији нема власџи, неко са сџране ко није сџособан моџао би да џосџане џаџријарџ и да међу нас џосеје смуџињу. Миџљење је свих нас и сва сирџиња џо ѓрихваџа и одобрава, да је новџазарски владика Мојсеј исџраван и цењен монах, кадар да буде џаџријарџ и у џоџуносџи сџособан да уџравља џословима наше вере.” Молба за њеџово величансџиво и узвишену свемилосџи, моџа срећноџ и милосџивоџ сулџана је следеће: да се за Пећку џаџријарџију милосџиво заџведе именованье џоменуџоџ монаха Мојсеја, и да му се уручи ѓресвейли бератџ уз услов да џоџовим новџем џлаџи државноџ блаџјни обичајни џешкеџ од 100.000 акчи. С џим у вези, даље заџовесџи су на њеџовом величансџиву, мом срећном и милосџивом сулџану.

Ваџе слуџе, сирџиња раја, свещџеници и монаси из обласџи Пећи

Из дефџера ризнице:

Паџријарџија неверника у обласџи Пећи и џодручним месџима, у оба-вези монаха Аџанасија

Сџари џешкеџ 100.000 [акчи]

Годиџињи одсек: 70.000 [акчи]

ТАЧНО

НА МЕСТУ

Пећка џаџријарџија је на ѓриказани начин реџисџрована на џоменуџоџ монаха Аџанасија. С џим у вези, даље заџовесџи су на њеџовом величансџиву, мом срећном и милосџивом сулџану.

18. ребиулахир 1124. џодине (25. мај 1712. џодине)

[Поџиис]

Пећка ѱаѱријарѱија је ѱосебна ѱаѱријарѱија. Не налази се у закуѱу (iltizâṁ) исѱанбулских ѱаѱријараха и не наводи се у одредбама њихових берраѱа. Од давнина до овоѱа ѱренуѱка, миѱройолиѱи који ѱриѱадају Пећкој ѱаѱријарѱији у области Румелије ѱосѱављају се на основу молбе ѱећкоѱ ѱаѱријарха. И њихове ѱореске обавезе су ѱосебне. Ни у једном њиховом месѱу [исѱанбулски ѱаѱријарси] немају никаква ѱрава. С ѱим у вези, даље заѱовесѱи су на њеѱовом величансѱву, мом срећном и милосѱивом сулѱану.

19. ребиулахир 1124. ѱодине (26. мај 1712. ѱодине)

[Поѱѱис]

ТАЧНО

Нека се забележи да у случају смрѱи [ѱећкоѱ ѱаѱријарха] исѱанбулски ѱаѱријарх не ѱодноси ѱредсѱавку [за именовање новоѱа].

Наређено је да се именује [на ѱоложај ѱећкоѱ ѱаѱријарха] и да му се изда берраѱ, када у складу са забелешком (derkenârî tûsebinse) ѱлаѱи ризници државни ѱешкеш.

[...] нека се сачува молба (mahzar).

23. ребиулахир 1124. ѱодине (30. мај 1712. ѱодине)

Наѱисано је.

Реѱисѱровано је.

NEBOJŠA S. ŠULETIĆ, PhD
Institute for Balkan studies
Knez Mihailova 35/IV, Belgrade, Serbia
E-mail: nebojsa.suletic@bi.sanu.ac.rs

APPOINTMENTS OF THE SERBIAN PATRIARCHS OF PEĆ
(1691–1766)

SUMMARY: The first catalog of the elders of the Serbian Patriarchate for the period from 1691 to 1766 was compiled on the basis of Serbian sources by Radoslav Grujić exactly one hundred years ago (1921). His catalog is integrated into all historical syntheses about the past of the Serbian Church in the 18th century, and is still relevant in historiography today. This article presents the contents of documents from the archives of the Ottoman Office of the Bishopric Tax-Farming (Piskopos mukâta'sı kalemi), which were created during the administrative procedures for appointing the Patriarchs of Peć in Istanbul. Since the course of this procedure is described on the example of the appointment of Mojsej Rajović (1712–1724) (see Appendix 1), the article presents data on the appointments of all the patriarchs of Peć in the period from 1691 to 1766. In this way, a new, more reliable and chronologically more precise catalog of the elders of the Serbian Patriarchate in the last eight decades of its autocephaly was established (see Table 1).

KEYWORDS: Serbian Church, Patriarchate of Peć, Office of the Bishopric Tax-Farming, Patriarch Mojsej Rajović (1712–1724)